

здоров'ї», м. Черкаси, Україна. – 1987 / Приватний архів родини Захаренків. – п. 48.

10. Захаренко О.А. Виступ на пленумі ЦК КПРС, м. Москва, Росія. – 1984 / Приватний архів родини Захаренків. – п. 18.

Анотації

У статті висвітлено погляди видатного українського педагога О.А. Захаренка щодо організації родинного виховання, а також розглянуто запропоновані і реалізовані ним у 60–90-ті роки ХХ століття принципи родинного виховання.

В статті аналізуються погляди известного українського педагога О.А. Захаренко относительно организации семейного воспитания, а также представлены предложенные и реализованные им в 60–90-е годы ХХ столетия принципы семейного воспитания.

The author analyzes thoughts of the famous Ukrainian pedagogue O.A. Zakharenko about organization of family education, and also shows his proposed and implemented principles of family education in 60–90s of the XXth century.

О.А. Захаренко про роль учителя в самореалізації учня

Олена БІДА,

доктор педагогічних наук, професор, директор Інституту педагогічної освіти, соціальної роботи і мистецтва Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького,

Людмила ПРОКОПЕНКО,

кандидат педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та історії педагогіки Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

Потреба людини в персоналізації не завжди може усвідомлюватися. Однак немає жодної людини, особистості, у якій б підсвідомо не виникало бажання виокремитись із людського загалу. Саме ця потреба забезпечує включення людини в систему міжособистісних зв'язків, її активну участь у спільній діяльності. Від того, як і якими методами та стимулами діяльності, виховання вчитель буде формувати потребу персоналізації учня, його самореалізації, й залежить позитивність едукативного процесу.

Цінні думки про роль учителя, вихователя у формуванні особистості, сприянні самореалізації школяра знаходимо в педагогічній спадщині видатного педагога О.А. Захаренка (1937–2002). Олександр Антонович, як і Г.Сковорода, К.Ушинський, П.Юркевич, В.Сухомлинський та інші відомі педагоги, високо цінував роль людського знання у світовому прогресі і його значення для самопізнання людини.

Вивчення методів роботи О.Захаренка дає змогу стверджувати, що великий педагог захоплювався ідеями Я.Корчака, Д.Локка, Й.Песталоцці та інших педагогів-гуманістів. О.А. Захаренко був переконаний у тому, що любов учителя до дітей і дітей до вчителя базується на взаємності, взаєморозумінні, безмежній вірі один одному. Він вважав, що діти розуміють того вчителя, який розуміє їх, який знаходить час для спільної діяльності, взаємного спілкування на побутові та наукові теми, що діти люблять педагогів-особистостей [1, с. 18].

Спираючись на прогресивні методи попередників, у Сахнівській школі була створена система виховної роботи на основі загальнолюдських цінностей. У школі діяла «швидка допомога», яка ставала в пригоді кожному керівнику та класоводу впродовж майже десятка років. Суть її – у випущених школою методичних міні-розробках, у яких подано інформацію про факти, що мають знати діти різного віку з певної теми. У методичних матеріалах було розкрито зміст таких загальнолюдських цінностей, як «людина», «сім'я», «знання», «культура», «земля», «соціальна справедливість», «милосердя», «патріотизм», «здоров'я». З часом вони поповнювалися новими: «мова», «альтруїзм», «людська пам'ять» тощо [там само, с. 15–17].

У роботі О.А. Захаренка поєднувалась висока компетентність, відповідальність, творчість. Його школа пройнята національним духом свого народу, а вся діяльність побудована на демократичних засадах. Директор так організував роботу, що вчителі й учні становили єдиний загальношкільний колектив, головною цінністю якого була індивідуальність кожного з його членів. Усіх вчителів об'єднувала любов до дітей, спільність мети, доброта, захопленість, творчість, працьовитість, прагнення бути взірцем для учнів у всьому. Особливу увагу директор школи приділяв кадрам, зокрема коли йшлося про педагогів для молодших класів. Це мали бути особливі люди, досвідчені, творчі, з розвиненим почуттям відповідальності. Адже практично в їхніх руках – доля і майбутнє нашої України. Ці вимоги в Сахнівці першорядні, тому працювали й працюють тут лише фахівці вищої і першої категорій. О.А. Захаренко спрямовував учителів і вихователів до раннього розпізнавання в дитини задатків, якими наділила її природа, доведення природного дару до досконалості в дитинстві, до філігранності – в юності. При цьому, вважав Олександр Антонович, успіх гарантований, а дитина все життя буде дякувати за це наставникам. Ідеться не лише про знання, а й про поповнення запасу духовних сил, щоб вистачило їх назавжди [там само, с. 16–17].

Педколектив Сахнівської школи був спрямований на реалізацію гуманної педагогічної стратегії шляхом формування в особистості національних та загальнолюдських цінностей, скерування її до саморозвитку, самовиховання. Основою цієї стратегії була творчість педагога, творчість учня, виховання толерантності, самостійності. Велике значення надавалося педагогічному спілкуванню вчителя з учнем, що створює відповідні умови для творчої діяльності. За О.А. Захаренком, школа – це маленька держава, яка не може існувати без ідеї, задуму, що захоплює дітей, учителів, батьків і є безперервною. Вона існує постійно і, зрозуміло, притаманна всім. Якщо така ідея зникає і не народжується нова, школа зупиняється в своєму розвитку, життя в ній стає безцілним, тут панує нудьга і немає прогресу [2, с. 1]. Про значення школи в житті дитини Олександр Антонович розмірковував так: «У школі учню має бути як у батьківській хаті. До школи він має бігти, а не йти, знаючи, що в школі його не образять, на нього не гримнуть, а порадять, підтримають, дадуть можливість розкрити себе, свою творчу обдарованість» [там само, с. 35].

Будь-яка школа, зауважував О.А. Захаренко, в кожній конкретній історичній ситуації повинна визначити два пріоритетні напрями: чого вчити нинішнє покоління і як учити? У розв'язанні першого напрямку, стверджував педагог, він користувався трьома «Е»: 1. Економією енергії і ресурсів, бережливим ставленням не тільки до всього, що нас оточує, а й до власного життя. 2. Економією як наукою про ведення господарства, починаючи від родинного чи шкільного і закінчуючи державним. 3. Екологією – наукою про співвідношення людини і середовища, в якому вона існує. У розв'язанні другого напрямку була задіяна така формула: 1. Сумніватися. 2. Самостійно шукати істину. 3. Зіставляти різні, інколи навіть суперечливі думки і твердження [там само, с. 121].

Олександр Захаренко вбачав у кожному вчителі свого колективу духовно багату, творчу людину. Директор поважав учителя як невтомного трудівника, якому притаманні жадоба до знань, багате духовне життя. Справжній учитель, вважав він, має проводити хороші, змістовні уроки, пройняті високими патріотичними почуттями. Сам Олександр Антонович на уроці дотримувался положення Ф.Дістервега про те, що поганий учитель підносить істину, а хороший – вчить її знаходити. Він намагався так проводити урок, щоб осмислення нового матеріалу стало внутрішньою потребою учнів.

Олександр Антонович сформулював кілька порад освітянам щодо забезпечення умов самореалізації і учня, і вчителя. Зокрема:

- «Життя зобов'язує кожного педагога передусім відтворити, зберегти ті надбання, що мали минулі покоління» [3, с. 24];

- «Дорогі колеги, не чорніть себе! Почорнієте! Не така вже й погана наша консервативна освітянська система. Не лякайте один одного кризою

освіти. Йде закономірний процес, в якому школа разом із наукою має бути хоч на півкроку попереду від суспільства» [4, с. 7–8];

- «Яким же має входити в клас учитель сьогодні? Думається, насамперед озброєний педагогікою світу – педагогікою гуманізму, демократії, нового мислення» [5].

Педагогічний колектив школи створив трирівневу систему контролю й оцінювання знань, досягнень кожного з учнів. Учителі працювали, дотримуючись принципу: всі діти мають право на однакові стартові умови та можливість переходу до вищого рівня, яка гарантується лише їх старанністю і наполегливістю. У школі було безкоштовне вчительське й учнівське репетиторство, яке допомагало дитині переходити на нові щаблі успіхів. Різномірні групи учнів не були стабільні з предметів, що давало змогу практично кожному проявити себе як особистість в одному з них: у спорті, праці чи мистецтві.

У школі також діяла цілісна система стимулів для учнів і вчителів. Вона передбачала видачу стипендій дітям, які досягли значних успіхів у певних галузях знань, творчості; щоденні інформаційні повідомлення для села в прямому ефірі про успіхи дитини; відзначення перед колективом, батьками; щоденні нагородження призами тих, хто став переможцем; ранкові конкурси «Що? Де? Коли?»; видача спеціального табеля успішності та вихованості; повідомлення у шкільній багатотиражці про творчі знахідки окремих учнів. Для вчителів – поїздки до театрів, «портрети» на сільському телебаченні, «книга педагогічних родзинок», творчі відпустки від одного до п'яти днів тощо.

Для школи випускник – це гордість і результат роботи колективу, однодумців, сім'ї, школи, громадськості. У школі пам'ятають про кожного випускника, цікавляться його подальшим навчанням чи діяльністю впродовж тривалого часу. Ведеться літопис навчального закладу, випущено 4-томник «Енциклопедія шкільного роду» про досягнення кожного учня за тридцять п'ять років. Жоден із них не зрадив шкільних законів і наказів випускникам, не згн'явив сім'ю, село, не заплямував себе. Понад 30% випускників щорічно вступає до вищих навчальних закладів, третина лишається жити в Сахнівці, працюючи в різних організаціях села чи району. У селі всі вулиці діляться на «кутки» (це частина вулиці). Тільки на одному «кутку» у 1970 – 1986 роках вищі навчальні заклади закінчили: Київський національний університет – 4 особи (факультет кібернетики – 1, юридичний факультет – 2, факультет журналістики – 1), військово-льотне училище – 1, КПІ – 1, педагогічні інститути – 3.

Випускник Сахнівської школи, нині телеоператор Черкаської ОДТРК Олександр Таран, виступаючи на щорічних Захаренківських педагогічних читаннях (Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, лютий, 2010 р.), так згадував про забезпечення й організацію умов для самореалізації учнів: «Щодо виховання Олександр

Антонович робив усе, щоб у цьому процесі не було пауз... Виховання має бути постійним. Виховувати повинно все: і суспільство, і громада, і дії, і речі. Недарма в Сахнівській школі і на подвір'ї, і в будівлях, і в дендропарку був бездоганний порядок і все це мало естетичний вигляд. Прийшовши до Сахнівської школи, Олександр Антонович почав із здійснення мрії, яку йому не вдалося реалізувати в своєму житті – літати. І він полетів, полетів на планері, збудованому разом із учнями. Потім наступна мрія – шкільний музей. На будівництві музею працювало все село. Будівництво було організовано так, що переросло в мрію кожного його будівника, тому що всі повірили, що музей буде. Варто зупинитися на будівництві спортивного комплексу, де і я брав безпосередню участь. Наш клас був розділений на дві бригади, які разом працювали щодня по дві години. Як завжди, у кожному класі були формальні та неформальні лідери. При створенні бригад Олександр Антонович призначив на посаду бригадирів неформальних лідерів, що було виправданим і надалі виявилось правильним. Між бригадами організувалося неформальне змагання на кількість і якість робіт. Я пам'ятаю, ми з однокласником змагалися на кількість виданих на-гора бетономішалок. Під час цих робіт хлопці не дозволяли дівчатам виконувати важкі завдання, і, як це завжди в перехідному віці, хотілося довести дівчатам, що ми (хлопці) вже дорослі, не цигаркою і горілкою, а тим, що нам довіряли більш відповідальну і дорослу роботу: на підйомному крані, допомагати дорослим, а то й самим робити опалубку, підвозити до бетономішалок трактором пісок та щебінь. А ще була довіра, яка переросла у відповідальність».

Усі випускники школи з теплом згадують про гурткову роботу. Кожен гурток – це не тільки зайнятість дітей, а й конкретний результат їхньої діяльності. Фотогурток – це фотоінформація, стінгазета, шкільна щомісячна газета для жителів села «Дівочі гори». Гурток бальних танців – це виступи перед школярами і односельчанами у Будинку культури, бригадах, на обласних змаганнях. Сама участь у концертах і свято танцю справляли масу позитивних вражень. Духовий оркестр – це виступи на шкільних вечорах та на святах у селі. Але було і багато інших гуртків, до діяльності яких залучалося все село, як, наприклад, коли змагалися картингісти чи авіамоделісти, і 12 квітня Сахнівка перетворювалася на Байконур, навіть мишей запускали в «космос».

Сахнівська школа є авторською школою Олександра Антоновича Захаренка згідно з наказом міністра освіти і науки України № 61 від 01.02.2002 р. Це свідчить про високу оцінку майже піввікової праці педагога-новатора, директора сільської школи, а також про визнання заслуг талановитого вчителя, який самовідданою працею підніс Сахнівську школу до вершин здобутків української та світової педагогіки.

Отже, діяльність цієї школи побудована на оригінальних авторських ідеях та технологіях і є новою освітньою практикою в умовах сільської місцевості.

У школі здійснювалися пошуки шляхів і засобів розвитку освіти, апробувалися нові педагогічні технології та створювалася педагогічна система, що спирається на такі положення:

- альтернативність формування духовних цінностей педагогічної системи, яка відрізняється від традиційної школи принциповими, випереджувальними, педагогічно доцільними, цілеспрямованими компонентами едукативного процесу;
- концептуальність, системність і систематичність, умотивованість едукативної; соціально-педагогічна доцільність (діти упродовж навчання у школі не лише готуються до майбутнього життя, а живуть у реальному часі повноцінним, насиченим за змістом і діяльністю життям);
- інноваційність (наявність оригінальних педагогічно доцільних авторських ідей щодо перебудови навчально-виховного процесу);
- органічність поєднання мікрокосмосу (особливостей кожної особистості) з макрокосмосом (навколишнім середовищем), спільність діяльності школи, сім'ї, громадськості;
- цілеспрямованість змісту кожного заходу як складової педагогічної системи;
- впровадження методів, що забезпечують активність, особистісну зорієнтованість, зацікавленість кожного суб'єкта освітнього процесу;
- забезпеченість цілісного навчально-виховного процесу і кожної його складової відповідними засобами навчально-матеріальної бази.

Література

1. Захаренко О.А. Виховання учнів сільської школи на загальнолюдських цінностях // В.О. Сухомлинський і сучасні проблеми особистісно орієнтованого виховання. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції 26 травня 2000 р. – К: Науковий світ, 2000. – С. 15–18.
2. *Академік* із Сахнівки / За ред. А.І. Кузьмінського. – Черкаси, 2008. – 448 с.
3. 210 шкільних лінійок. Загальношкільні лінійки, проведені в сільській школі протягом 1998–2000 років: Метод. посіб. / О.А. Захаренко, С.О. Захаренко. – Сахнівка: б.в., 2002. – 295 с.
4. Захаренко О.А. Слово до нащадків. – Черкаси, 2004. – 77 с.
5. Захаренко О.А. Виступ на Міжнародному конгресі Руху «Педагоги за мир», м. Новосибірськ, 1989. – Приватний архів родини Захаренків. – П. 58
6. Береговой А.А. Директор села [А. А. Захаренко] // Педагогіка толерантності. – 2002. – № 2. – С. 101–129.

Анотації

У статті розкриваються основні напрями діяльності О.А. Захаренка щодо забезпечення умов для самореалізації учнів Сахнівської школи.

В статті розкриваються основні напрями діяльності А.А. Захаренко по забезпеченню умов для самореалізації учасників Сахнівської школи.

This article focuses on the main branches of O.A. Zhakharenko's activity that provides pupils with appropriate conditions for self-realization.